

سومین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

بررسی عوامل تاثیرگذار در گسترش حاشیه نشینی در شهر

مسعود الهی شیروان

مهندس عمران دانشگاه فردوسی مشهد؛ معاونت شهرسازی و زیربنای شهرداری شیروان

چکیده :

در این مقاله ابتدا به مفهوم حاشیه نشینی پرداخته ایم و سپس مروری بر تاریخچه ی حاشیه نشینی در ایران داشته و همچنین دلایل بروز حاشیه نشینی و مشکلاتی که ممکن است برای ساکنان این نواحی و همچنین شهرها و دولت ها پیش آید را بررسی میکنیم و بعداز بررسی علل به وجود آورنده ی این معضل، به ارائه راهکارهایی برای جلوگیری و گسترش حاشیه نشینی می پردازیم. این پدیده در بعضی از جوامع، معلول کشش طبیعی قطبهای صنعتی، شغلی، رفاهی و اداری است و در بعضی دیگر از جوامع، بیکاری و فقر عامل آن است. اصطلاح حاشیه نشینی یا زاغه نشینی در کشورهای در حال توسعه به محلات فقیرنشین و فاقد ساخت و ساز مناسب اطلاق میشود که در اطراف شهرهای بزرگ به وجود آمده اند. حاشیه فرهنگ مخصوص خودش را دارد. فرهنگ حاشیه نشینی بازتاب شیوه ی زندگی طبقات پایین اجتماع است که به عنوان فرهنگ فقر شناخته میشود. روش تحقیق این مقاله براساس مطالعات اسنادی و کتابخانه ای می باشد که هدف از آن یافتن راهکارهایی برای کاهش و کنترل حاشیه نشینی است. نتایج به دست آمده در این پژوهش نشان می دهد که مهاجرت های روستا- شهری، ضعف توان مالی ساکنان ناحیه به همراه ناتوانی مسؤولان در ساماندهی این وضعیت، باعث پیدایش حاشیه نشینی و بروز ناهنجاری های متعدد شده است؛ به طوری که بسیاری از این خانواده ها از فقر و محرومیت رنج میبرند. اغلب آنها فاقد امکانات بهداشتی، تفریحی و ... هستند. هدف از این تحقیق بررسی عوامل تاثیرگذار در گسترش حاشیه نشینی و پیدا کردن راهکارهایی برای جلوگیری از گسترش حاشیه نشینی است.

کلمات کلیدی : حاشیه نشینی ، گسترش حاشیه نشینی ، عوامل تاثیرگذار در گسترش حاشیه نشینی

سومین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

مقدمه :

پدیده حاشیه نشینی ریشه در تاریخ زندگی اجتماعی دارد و تبلور آن در قالب گتوهای نژادی، مذهبی بوده است و از آن تحت عنوان سکونت گاه های فقیر در جوامع کهن سال نام برده اند. روستاییان مهاجر به دلایل مختلف جاذبه های شهرهای بزرگ مانند درآمد بهتر پیدا کردن شغل مناسب و .. و دافعه های زادگاه خود مانند بیکاری، عدم امکانات رفاهی و بهداشتی و .. به سوی شهرها که از لحاظ امکانات و جاذبه ها بهتر از روستاها بودند، هجوم آورده و به دلیل نداشتن پول کافی و شغل مناسب مجبور به سکونت در مناطق حاشیه ای شدند و به ساخت و ساز مسکن نامناسب مبادرت نمودند. (رسول ربانی و همکاران، ۱۳۸۶)

حاشیه نشینی از پیامدهای رشد سریع و ناهماهنگ برنامه های اقتصادی و افزایش دوگانگی های اجتماعی و اقتصادی است. حاشیه نشینی به توسعه های شهری اطلاق میشود که بدون برنامه ریزی، هدایت، کنترل و دود رعایت مقررات شهرسازی توسط توده ی مردم ایجاد میشود. (رضاپارسای، ۱۳۹۳)

اگر حاشیه نشینی را به عنوان یک مکان در نظر آوریم به دلیل پایین بودن نرخ زمین و یا عدم نیاز به اجازه ساخت و ساز و نبود نظارت و کنترل دولتی رانده شدگان از متن ها با هجوم به این محدوده ها سبب تداعی شدن این واژه در اذهان عمومی شده اند. (پیران، ۱۳۸۸).

حاشیه نشینی زائیده ی وجود ویژگی نابرابری در روابط اجتماعی مسلط بر جامعه است. شدت اختلاف بین سکونتگاه ها که باعث می شود عده ای شهرنشین و عده ای روستانشین شوند، که این شدت اختلاف بستگی به میزان شدت در تمرکزگرائی روابط اجتماعی دارد. هرچه از میزان تمرکزگرائی کاسته شود از گسترش و شدت اختلاف بین انواع سکونتگاه ها کاسته میگردد (زاهدزاهدانی، ۱۳۶۹)

سومین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

بیان مسئله :

یکی از مهمترین تحولات اجتماعی در نیم قرن اخیر توسعه ی شهرنشینی است. در ایران نسبت شهرنشینی از ۳۱.۴ درصد در سال ۱۳۳۵ به ۶۸.۵ درصد در سال ۱۳۸۵ رسیده است (مرکز آمار ایران ۱۳۸۵). رشد شتابان شهرنشینی عواقب و پیامدهای متفاوتی را به دنبال داشته و با آسیب های شهری متعددی همراه شده است. ناهنجاری های تاسیساتی، آسیب های اقتصادی، آسیب های زیست محیطی، نارسایی های خدماتی درحوزه های شهری و به دنبال آن ایجاد محل های حاشیه نشین ازجمله پیامدهای شهرنشینی شتابان بشمار میرود. (مهری حیدری نوشهر ۱۳۸۹)

مفهوم حاشیه نشینی معانی و اسامی گوناگونی برای خود دارد و اغلب به مساکن فاقد خدمات و نیازهای اولیه ی انسانی اطلاق میشود (گروبرودیگران ۲۰۰۵:۳). ظاهرا اولین تعریفی که درباره ی حاشیه نشینی ارائه شده است به سال ۱۸۱۲ برمیگردد که در آن حاشیه نشینی به مکان های شلوغ و مراکز جرم خیز اطلاق میشد. اورت اس لی در مقاله ای به عنوان << نظریه ی مهاجرت >> که در سال ۱۹۶۶ ارائه داد درباره ی حجم مهاجرت، جریان متقابل مهاجرت و خصوصیات فرد مهاجر نکاتی را بیان کرد از نظر لی مهاجرت به عنوان تغییر مکان دائمی یا موقت تلقی می شود و هیچ محدودیتی برای مسافت حرکت یا اختیاری و اجباری بودن ماهیت این عمل و هیچگونه تفاوتی میان مهاجرت داخلی و خارجی وجود ندارد. (محمدباقر علیزاده اقدم-حمیده محمدمامینی. ۱۳۹۱)

براساس مطالعات انجام شده در زمینه ی حاشیه نشینی در مناطق مختلف حاشیه نشین ایران، می توان گفت که مهمترین ویژگی های آن عبارت است از ساخت و ساز نامناسب، فقر فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی، بیکاری، اشتغال کاذب، عدم رعایت بهداشت فردی و جمعی، عدم دسترسی به امکانات رفاهی، بهداشتی و آموزشی و افزایش جرم و جنایت، فساد، فحشا، مصرف بیش از حد مواد مخدر در مقایسه با سایر مناطق شهری، قومیت گرایی، ازدحام بیش از حد جمعیت، ازسوی دیگر هم اکنون در اطراف شهرهای بزرگ چون تهران، مشهد، شیراز، کرمان و اصفهان نیز شاهد رشد و گسترش مناطق حاشیه نشین میباشیم. (رسول ربانی وهمکاران ۱۳۸۶)

سومین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

تاریخچه حاشیه نشینی :

همه شهرهای جهان خصوصا در کشورهای در حال توسعه به نوعی با مشکلات ناشی از حاشیه نشینی و زاغه نشینی مواجه هستند انگلیس یکصد سال پیش در انگلستان به محلات زاغه نشین اشاره میکند و وجود آنها را ناشی از انقلاب صنعتی می داند و نقش مسئولان دولتی را احداث مسکن و ارائه مقرراتی برای کنترل خانه سازی و ارائه قوانین مربوط به طراحی تصدیق مینماید. این مناطق همان مناطق زاغه ای هستند که همه ی کشورها در صدد رهایی از آن هستند. (آزاده پیرجمال . ربابه طغیانی. ۱۳۹۱)

حاشیه نشینی یا گتو واژه ای است که اولین بار در سال 1516 در ونیز به کار گرفته شد ولی اگر به دنبال سیرحاشیه نشینی در طول تاریخ باشیم به قدمتی کهن تر از ونیز در دوران ساسانیان میرسیم. جایی که اسیران جنگی را در مرکز سکونتگاهی جدا از مردم در حاشیه شهرها سکنی می دهند. اما حاشیه نشینی جدید در واقع عمر چندانی ندارد هنوز دیر زمانی از آن ایام نمیگذرد که فقرا و اغنیا در منازل چسبیده به هم سکونت داشتند و صرف سکونت در یک محله نشانه ای از جایگاه اجتماعی نبود، در واقع حاشیه نشینی در طی زمان و گذر از مراحل مختلف تاریخی از فرآیندی مبتنی بر تمایزات نژادی و قومی و زبانی و دینی به فرآیندی مبتنی بر تمایزات اجتماعی و اقتصادی مبدل شده است. در ایران نیز سابقه حاشیه نشینی جدید به سال 32 (سال کودتای آمریکا) میرسد اما قطعاً اوج حاشیه نشینی با آغاز اصلاحات ارضی هم زمان است در این زمان نخستین اجتماعات آلونک نشین در کوره های آجرپزی جنوب تهران شکل گرفتند تا نیروی انسانی ارزان برای تامین مواد اولیه شهر رو به رشد تهران فراهم شود. اما بطور کلی می توان شروع تاریخچه حاشیه نشینی مدرن در ایران را اینگونه بیان کرد:

گسترش تاسیسات شهری و افزایش درآمد حاصل از نفت عامل ایجاد جاذبه شهری و رونق شهری است که این امر در کنار اصلاحات ارضی و مکانیزاسیون عوامل اصلی بروز حاشیه نشینی در ایران شد. اما قطعاً اصلی ترین عامل بروز حاشیه نشینی در ایران اصلاحات ارضی بود. (دانشجویان رشته برنامه ریزی شهری. 1391)

فرضیه ها :

باتوجه به وجود برخی از اطلاعات ، فرضیاتی در مورد عوامل تاثیرگذار در گسترش حاشیه نشینی وجود دارد عبارت است از

❖ مهاجرت مردم از روستاها و شهرهای کوچک به شهرهای بزرگ

سومین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

❖ گسترش بی رویه ی شهرها

❖ فقر مردم

اهداف :

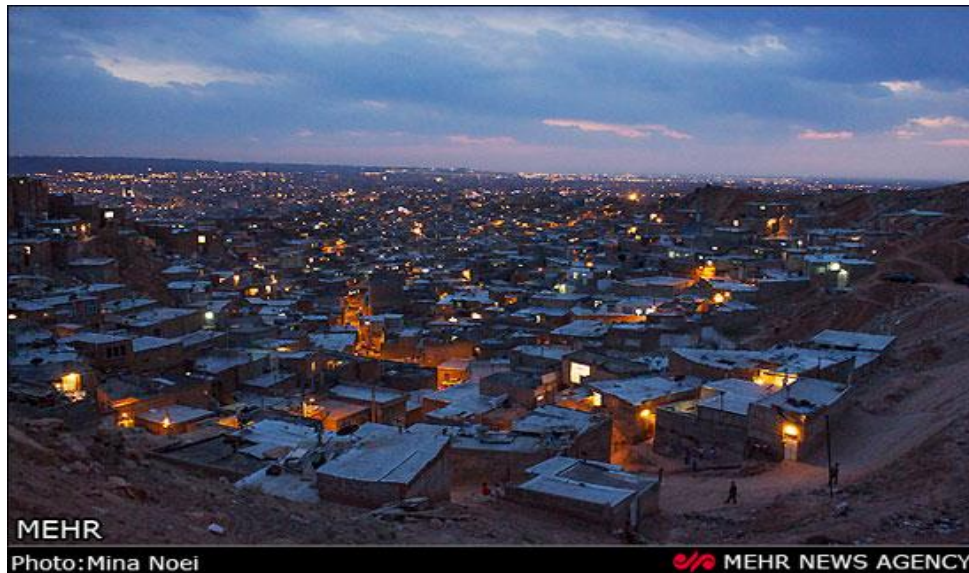
هدف از تحقیق انجام شده ارائه راهکارهایی برای کاهش حاشیه نشینی و بهبود وضعیت زندگی حاشیه نشینان است که این اهداف عبارت اند از

- ❖ راهکارهایی برای ساماندهی افراد حاشیه نشین
- ❖ راه هایی برای کنترل گسترش حاشیه نشینی
- ❖ انجام کارهایی برای به سازی مناطق حاشیه نشین

حاشیه نشینی :

اسکان غیررسمی از جمله پدیده هایی ناشی از شهرنشینی افسارگسیخته شتابان و ناهمگون از جلوه های بارز فقر شهری به ویژه در کشورهای جهان سوم به شمار میرود که در درون و اطراف شهرها به ویژه حریم شهرها ظاهر شده و در متون تخصصی علوم اجتماعی و شهری با عناوینی چون حاشیه نشینی، اسکان خود روها، اسکان نا به هنجار یا نا به سامان، اسکان عدوانی، آلونک یا زاغه نشینی از آن نام برده میشود. در تعریف کلی اسکان غیررسمی شامل سکونتگاه هایی میشود که در حدی پایین تر از استانداردهای تعریف شده ایجاد شده اند. به عبارت دیگر منطقه ای مسکونی که بدون مطالبه ی قانونی برای زمین و یا اجاره از سوی مقامات زی ربط برای ساختن شکل خانه شکل گرفته اند. در تعریف دیگر شیوه ای از سکونت موقت تلقی میشود که در خارج از محدوده های شهری در زمین هایی برای توسعه ی شهرپیش بینی شده اند شکل میگرد و با ساخت و ساز غیرقانونی و تغییر کاربری زمین های کشاورزی همراه است. (نقوی نعمت الله، ۱۳۷۱)

سومین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

شکل مربوط به حاشیه نشینی. شکل (۱)

<< چارلز آبریکاز >> حاشیه نشینی را به عنوان فرایند تصرف نواحی شهری به سوی عده ای به قصد تهیه مسکن دانسته است. جاذبه ی شهرنشینی و رفاه شهری این افراد را از زادگاه خویش کنده و به سوی قطب های صنعتی و بازار های کار میکشاند و اکثر آنها مهاجرین روستایی هستند که به منظور گذران بهتر زندگی، راهی شهرها میشوند. تعبیر دیگری که از حاشیه نشینی ارائه شده است، ساختمان یا بخشی از شهر که در آن ویرانی، نارسایی عرضه ی خدمات درمانی، تراکم زیاد جمعیت در واحد های مسکونی، فقدان آسایش لازم و خطرات ناشی از عوامل طبیعی نظیر سیل دیده میشود را به ذهن متبادر میسازد.

به عقیده ی << کلینارد >> حاشیه نشینی مسئله و عرضه ی شهری است که منشا عمده ی بزهکاری و جرم دارای اشکال مختلف میباشد. بنابراین میتوان چنین نتیجه گرفت که حاشیه نشین فردی است مهاجر و یا غیرمهاجر که به دلیل فقدان ریاست و تخصص صنفی و نبود بنیان های مالی توانمند و طبقه و فرهنگ اجتماعی متناسب با طبقات و فرهنگ متعارف و لازم شهری در حاشیه واقع شده است. (عباس مسعودی و همکاران، ۱۳۹۳)

روند شکل گیری حاشیه نشینی:

سومین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

براساس نظریه ی رشد قطاعی شهرها در نظریه ی ارنست برجس و رابرت پارک حاشیه نشینی مولود رشد شهرهاست به این صورت که در مراحل اولیه ی رشد ، مرکز شهرها محل سکونت افراد متمول و طبقه بالاست ولی کم کم باگسترش مراکز تجاری و صنعتی در این محل آنهایی که وضع بهتری دارند از مرکز شهر به سمت خارج و مناطق کم تراکم جمعیت حرکت کرده و دور از مراکز شهرسکنی می گزینند در این مناطق متروکه مسکن اختیار می کنند و با توجه به اینکه این افراد معمولا خانواده های پرجمعیت دارند این مناطق شلوغ شده و مرکز بروز جرایم سازمان یافته و خرده فرهنگ های متعارض فرهنگ مسلط می شود. (آزاده پیرجمالی ، ربابه طغیانی ، ۱۳۹۱)

حاشیه نشینی برون شهری :

این قسم حاشیه نشینی که اکثرا در اطراف کلان شهرها همچون قارچ روییده و به کرات می توان سخن راند: استان تهران به عنوان یک نمونه کامل از انواع مسائل اجتماعی پدیده ای مثل حاشیه نشینی را به مثابه ی معضل اجتماعی در خود جای داده است. حاشیه نشینی از نوع برون شهری بیشتر در جنوب و جنوب غرب تهران به چشم میخورد.

حاشیه نشینی درون شهری :

برخلاف حاشیه نشینی برون شهری، حاشیه نشینی درون شهری عمری بسیار طولانی دارد و پدیده تازه ای نیست. در تمام کشورهای دنیا چنین مناطقی را می توان یافت. چنین محدوده هایی با وجود اینکه درون کلان شهرهاست اما از سایر مناطق با خط قرمزی جدا شده است گویی ساکنین این مناطق هم حاشیه نشین هستند با این تفاوت که با فاصله ی کمتری نسبت به حاشیه نشین های برون شهری در متن شهرها زندگی می کنند. آنچه که حائز اهمیت است این است که این دسته را خطر بیشتری در مقابل ناامنی و بزهکاری تهدید می کند. (مهران رضایی. ۱۳۹۳)

سومین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

حاشیه نشینان چه کسانی هستند؟

تعارف گوناگونی از حاشیه نشینی وجود دارد که به برخی از آن‌ها اشاره میکنیم:

حاشیه نشین به مفهوم کلی، به کسی گفته میشود که در شهر سکونت دارد ولی به علل گوناگون نتوانسته است جذب نظام اقتصادی_اجتماعی شهر شود و از خدمات شهری استفاده کند (عابدین درکوش، ۱۳۷۲)

افرادی که در مناطق حاشیه نشین زندگی میکنند از ساخت قدرت و سیاست عمومی جامعه جدایی یافته اند و به عنوان گروه پست اجتماعی تلقی میشوند. حاشیه نشینان از نظر اجتماعی دارای موقعیت ضعیف بوده و در طبقه ی پایین اجتماع قرار دارند (زاهد زاهدانی، ۱۳۶۹)

خانواده های تهی دست و اغلب مهاجر که به تعبیر اسکار لوئیس در نوعی فرهنگ فقر زندگی میکنند. آنان بطور کامل جذب شیوه ی جدید زندگی شهری نشده و در حاشیه ی آن به زندگی ادامه می دهند. (دراکاکیس اسمیت، ۱۳۷۷)

جنسیت و حاشیه نشینی :

برای بررسی معنی داری تفاوت میاگین احساس حاشیه نشینی بر حسب جنسیت، با توجه به اینکه نوع متغیرهای به کار رفته برای سنجش این متغیر از نوع فاصله ای و اسمی بوده اند، آزمون t استفاده شده است. نتایج توصیفی آزمون نشان می دهد که میانگین احساس حاشیه نشینی برای مردان (۳.۲۱) و برای زنان برابر با (۵.۲۱) بوده است و این نشان می دهد که در بین زنان احساس حاشیه نشین بودن بیشتر از مردان بوده است. اما نتیجه استنباطی آزمون با سطح معنی داری $sig=717$ که بیشتر از سطح معنی داری ۰.۵۰ است. نشان می دهد تفاوت معنی داری بین میانگین ها وجود ندارد و زنان و مردان به لحاظ احساس حاشیه نشینی در شرایط یکسانی قرار دارند. نتایج بررسی این فرضیه در جدول (۱) آورده شده است.

جدول ۱: آزمون t در گروه مستقل معنی داری تفاوت بین جنسیت و احساس حاشیه نشینی

Sig	Df	T	تفاوت میانگین	تعداد مشاهدات	جنسیت
717/0	382	-362/0	3316/21	۱۹۰	زن
			4588/21	۱۹۴	مرد

سومین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

دلایل بروز حاشیه نشینی :

درخصوص ایجاد پدیده ی حاشیه نشینی علل مختلفی میتواند موثر باشد از جمله:

۱. کمی درآمد روسای خانوار و بالابودن بهای زمین و هزینه ی ساخت و ساز رسمی و گرانی اجاره بها و همچنین تفاوت قیمت تمام شده ی مسکن غیررسمی با مسکن رسمی. حسب اعلام مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری در سال ۱۳۷۳ در مجموع قیمت تمام شده ی مسکن ساخته شده به صورت غیررسمی حدود ۱.۶ مسکن رسمی با ابعاد مشابه میباشد. وقتی هزینه های تمام شده ی زندگی مردم به گونه ای باشد که دیگر نتوانند در شهر زندگی کنند برای ادامه زندگی مجبور میشوند به حاشیه شهر بروند.
۲. دافعه های مبدا مثل بی چیزی، نداشتن زمین موجب گریز ساکنین آن از زادگاه های خویش به سوی شهرها میشود و هزینه ی بالای زندگی شهری موجب پدید آمدن کانون های حاشیه نشینی میشود.
۳. قطعه بندی های بزرگ زمین که موجب افزایش قیمت زمین شده و امکان خرید زمین توسط افراد کم درآمد و کم بضاعت گرفته میشود به ناچار به مناطق حاشیه نشینی پناه میبرند.
۴. فقدان منطقه بندی کاربری نامناسب زمین، اگر شهرها به صورت مناسب منطقه بندی و توسعه نیابند زمینه برای ساخت و ساز های غیر مجاز فراهم شده و محلات زاغه نشینی به وجود خواهد آمد. همچنین چنانچه زمین های مناسب برای خانه سازی به کاربری صنایع و یا دیگر موارد کاربری اختصاص یابد ممکن است محلات فقیرنشین شکل بگیرند.
۵. مهاجرت. از عوامل موثر در شکل گیری حاشیه نشینی است مهاجرت اعم از مهاجرت افراد از روستاها و شهرهای کوچک به شهرهای بزرگ و نیز مهاجرت افراد از هسته ی داخلی شهر به حواشیه آن میباشد. (رضامسعودی فر. ۱۳۸۳)

سومین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

شکل مربوط به حاشیه نشینی. شکل (۲)

اگر مهاجرت را از علل رشد و گسترش بدانیم، مشارکت اجتماعی و کیفیت آن از پیامدهای حاشیه نشینی است. مشارکت در امور شهر و محله از جمله مواردی است که در کیفیت زندگی و سالم سازی محیط نقش اساسی دارد. از نظر میلبرات و گوئل مشارکت به چهار عامل بستگی دارد: انگیزه، موقعیت اجتماعی، ویژگی های شخصی و محیط اجتماعی/سیاسی؛ مثلاً هر اندازه فرد بیشتر در معرض انگیزه های سیاسی مانند بحث درباره ی سیاست بوده باشد و یا اطلاعات سیاسی دسترسی داشته باشد احتمال مشارکت سیاسی او بیشتر می شود. موقعیت اجتماعی که به میزان تحصیلات، محل سکونت، طبقه و قومیت سنجیده میشود که بر میزان مشارکت بسیار تاثیر گذار است. محیط یا زمینه نیز بسیار مهم است، از این نظر که مثلاً فرهنگ سیاسی ممکن است مشارکت یا اشکال خاصی از مشارکت که پسندیده است (مثل شرکت در انتخابات) را تشویق کند یا مانع آن شود. (برداشت آزادراش، ۱۳۷۷)

جدول ۲: نظر میلبرات و گوئل در مورد مشارکت.

میزان مشارکت کمتر	میزان مشارکت بیشتر
تحصیلات کمتر به خصوص تحصیلات ابتدایی یا متوسطه	تحصیلات بیشتر و به ویژه آموزش عالی

سومین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

طبقه کارگر/ پایین	طبقه ی متوسط
زنان	مردان
جوان تر ها	مسن ترها به ویژه میانسالان
مجرد	متاهل
ساکنان روستایی	ساکنان شهری
اقامت کوتاه تر	اقامت طولانی مدت
مشارکت اجتماعی کمتر یا عضویت در گروه های هم ستیز	مشارکت اجتماعی و عضویت در گروه ها و سازمان ها
اقلیت های قومی	اکثریت قومی

راهکارهای ارائه شده برای حاشیه نشینی :

در واقع پیشگیری بهتر از درمان است مثل کنترل زمین های باز و وسیع مجهول المالك. در واقع هر اقدامی در زمینه ی مقابله با حاشیه نشینی باید از استراتژی سه مرحله ای زیر تبعیت کند

مرحله اول: باید راه ورود تازه واردان به مادرشهرهای منطقه از طرف زیر مسدود کرد.

❖ راهکارهای قانونی مثل (وضع مقررات)

❖ راهکارهای کالبدی (مثل نوارسبز)

❖ راه حل های نظارتی (مسدود کردن دامنه ی ارتفاعات، حریم رودخانه ها و زمین های وسیع بلاصاحب

مرحله دوم: حمایت از حاشیه نشینان و زاغه نشینان داخل محدوده ی شهر با برنامه ریزی جهت ارائه ی خدمات ساکنان شهر به آنان اما به دلیل مشکلات خاص اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی این حمایت مستلزم دقت و راهکارهای خاص میباشد.

سومین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

مرحله سوم: در واقع راهکارهای اصلی، ایجاد تحولات ساختاری در برنامه های کلان ملی از طریق ایجاد امکانات خدماتی در زمینه های اشتغال در نقاط روستایی و شهرهای کوچک است تا زمینه های تثبیت جمعیت در کانون های مهاجر فرصت فراهم شود.

علاوه بر موارد فوق راهکارهای متعدد دیگری ارائه شده که در ذیل به تعدادی از آنها اشاره می شود:

۱. توجه بیشتر به روستا و روستائیان با ایجاد اشتغال و افزایش درآمد.
۲. تشویق سرمایه داران شهری برای سرمایه گذاری در این محلات به دلیل نیروی کار فراوان و ارزان
۳. تشویق سرمایه داران شهری برای سرمایه گذاری در شهرهای کوچک در روستاها با ایجاد مزیت اقتصادی
۴. افزایش مزیت های کار در مناطق حاشیه نشینی جهت جذب نیروی کار با تجزیه و فعال به این مناطق به ویژه در محور آموزش و پرورش و سلامت
۵. احداث و به روز رسانی مراکز آموزشی و خدماتی (مدارس، خانه های بهداشت و ...)
۶. کوتاه کردن دست زمین خواران و بورس بازار از این مناطق
۷. ارائه آموزش های شغلی ارزان و در دسترس جهت تخصص یابی نیرو های جوان فعال و بیکار مناطق (دانشجویان رشته ی برنامه ریزی شهری. ۱۳۹۱)

نتیجه گیری :

و در پایان اینکه حاشیه نشینی یک نوع بیماری شهری است که نشأت گرفته از ضعف مدیریتی شهری است. حاشیه نشینی یک پدیده ی طبیعی است که جزم شکل کلان شهرها به شمار می آید که این امر نشان دهنده ی ضعف در ساختار اجتماعی و اقتصادی است. برای جلوگیری از تاثیرات منفی این پدیده علاوه بر تلاش در جهت اصلاح این ساختارها باید راهکارهایی جهت جلوگیری از گسترش آن نمود در کنار این کارها باید به رفع علل حاشیه نشینی هم پرداخت. آنچه

سومین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

حاشیه نشینی را به فاجعه تبدیل می کند محدودیت های طبیعی شهر نیست بلکه نبود برنامه ریزی است. حاشیه نشینی یک پدیده ی موقتی و روبه کاهش نیست که به سادگی از کنار آن بگذریم بلکه باید راه حل های اساسی برای کنترل و کاهش این معضل ارائه داد و از این رو باید جلوی مهاجرت های بی رویه و ساخت و ساز های غیراصولی در حاشیه شهرها و همچنین اسکان موقت درحاشیه های شهرها گرفته شود و با مدیریت درس و ایجاد شهرک هایی برای سکونت این قشر از افراد جامعه جلوی این معضل شهری گرفته شود. همچنین بارسیدگی به روستا ها و ایجاد امکانات در شهرهای کوچک و روستاها و ایجاد رفاه نسبی جلوی مهاجرت ها و در نتیجه حاشیه نشینی را گرفت.

در ایران نزدیک پانزده میلیون حاشیه نشین وجود دارد که اکثر در حاشیه کلانشهرهای وجودداشته و موجب سیمای نامطلوب شهرها میشود با ساماندهی این افراد میتوان هم به شهرها روح تازه ای بخشید و هم جلوی بسیاری از بزهکاری های شهری را گرفت و رفاه حال این قشر از ساکنین را نیز فراهم آورد.

منابع :

۱. آزاده پیرجمال ، ربابه طغیانی ، ۱۳۹۱ ، حاشیه نشینی در منطقه ی چهارده محله ی حصبه اصفهان
۲. پیران ، ۱۳۸۸ ، رهیافت هایی برای سکونت گاه های غیررسمی و محدوده های فرسوده ی شهری ، معاونت آموزشی پژوهشکده ی مدیریت شهری و روستایی سازمان شهرداری ها و دهرداری های کشور
۳. دانشجویان رشته ی برنامه ریزی شهری ، دانشگاه آزاده شیر وان ، ۱۳۹۱ ، حاشیه نشینی و علل و راهکار ها
۴. دراکاکیس اسمیت ، دیوید ، ۱۳۷۷ ، بشر جهان سومی ترجمه فیروز جمالی ، نشر توسعه .
۵. رضا پارسای . ۱۳۹۳ . بررسی تاریخچه ی حاشیه نشینی از جهان تا تهران
۶. راش مایکل ، ۱۳۷۷ ، جامعه و سیاست ، ترجمه منوچهر صبوری ، تهران: سمت
۷. رضا مسعودی فر ، ۱۳۸۳ ، تاثیر حاشیه نشینی در وقوع جرم.
۸. دکتر رسول ربانی ، دکتر حمید رضا وارثی ، زهرا طاهری . تحلیلی بر علل اصلی شکل گیری مناطق حاشیه نشین در شهر اصفهان (نمونه موردی : منطقه ارزنان و دارک)
۹. زاهد زاهدانی ، سید سعید . ۱۳۶۹ . حاشیه نشینی ، انتشارات دانشگاه شیراز.
۱۰. عباس مسعودی ، سید سیامک فتح الهی ، محمد میرزایی ، ۱۳۹۳ ، بررسی تاثیر حاشیه نشینی و وقوع جرایم نزاع و در گیری (مطالعه ی موردی شهرستان قم)

سومین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

۱۱. عابدین در کوش ، سعید ، ۱۳۷۲ ، درآمدی بر اقتصادی شهر ، مرکز نشر دانشگاهی تهران، چاپ دوم.
۱۲. مهري حيدري نوشهر ، ۱۳۸۹ ، برسی عوامل موثر بر حاشیه نشینی و بازتاب های آن ، با تاکید بر کاربری خدمات شهری (موردی شهری تبریز)
۱۳. محمدباقر علیزاده ی اقدام ، حمید محمد امینی ، ۱۳۹۱ ، تحلیلی بر علل پیامد های شکل گیری مناطق حاشیه نشینی با نگرش ویژه بر شهر خمین.
۱۴. مهران رضایی ، ۱۳۹۳ ، عوامل موثر بر شکل گیری حاشیه نشینی و پیامد های ناشی از آن در مدیریت شهری.
۱۵. نعمت اللهی تقوی ، ۱۳۷۱ ، مهاجرت های روستایی شهری .